

Kongresser och utställningar

Att gräva agrarhistoriska lämningar. Seminarium i Lund 1998.

För ett drygt år sedan hölls seminariet *Att gräva agrarhistoriska lämningar i Lund*. I slutet av mars månad 1999 damp seminarierapporten ner i brevlådan och det var dags att återvända in i föredragen och diskussionerna (Mats Ridderporre (red.), *Att gräva agrarhistoriska lämningar. Rapport från ett seminarium i Lund 27-28 januari 1998*. Universty of Lund. Institute of Archaeology. Report Series 64. Lund 1999.72 s.).

Den nu publicerade seminarierapporten är en liten opretensiös sak, mörkt roströd, med mjuka pärmar. Den ingår i Lunda-institutionens serie med enkelt tryckta rapporter och är 72 sidor tjock med relativt litet typsnitt. Det är för övrigt RAÅ UV-Syd som bekostat tryckningen. På de 72 faktaspäckade sidorna ryms hela 12, mycket korta, bidrag utöver Mats Ridderporres inledning och sammanfattande reflektioner. Förutom Catharina Maschers och Pär Connelids gemensamma bidrag presenterades de olika bidragen på seminariet. Strukturen och innehållet i de olika bidragen följer tämligen väl deras uppläggning på själva seminariet. Ett mycket positivt grepp är att varje bidrag följs av ett kort referat av den efterföljande diskussionen, något som gör texterna mer tänkbara. Men som brukligt är gav endast ett fåtal seminariedeltagare luft åt sina åsikter, och det är naturligtvis dessa som finns refererade.

Den inledande orienteringskartan visar med all önskvärd tydlighet att agrarhistoriska lämningar för södra Sveriges del i stor omfattning kretsar kring röjningsröseområden. Majoriteten av de utprickade lokalerna ligger inom, eller i anslutning till, sydsvenska höglandet och dess höga frekvens av röjningsröseområden. De olika inläggen kan, om man hårdtrar det, delas upp i två kategorier: metodinlägg och fallstudier. Naturligtvis innehåller de allra flesta lite av varje. I de flesta fall menar jag nog att det är ren grundforskning som presenteras, vilket är tacksamt då det än så länge är ett tämligen obeforskat område.

Maria Petersons inlägg behandlar datering av agrarhistoriska lämningar. Inlägget är kortfattat, närmast rapsodiskt till sin karaktär, och slutsatsen blir att man inte kan använda någon enskild dateringsmetod för att datera agrarhistoriska lämningar. Som så ofta inom arkeologin krävs en intrikat kombination av metoder för att nå en övertygande datering. Alf Eriksson presenterar, för Närkes del, en sammanställning av ¹⁴C-datering av agrarhistoriska lämningar. Av de 41 dateringarna är 34 från medeltid eller nyare tid. Detta innebär att Närkes fossila odlingslandskap verkar vara främst medeltida; kan detta verkligen ha uttraderat den äldre järnålderns former eller finns det en annan förklaring? I diskussionen efter Erikssons inlägg påpekades behovet av ett centralt ¹⁴C-register. Datering var ett av grundmålen i samband med Hamnedaprojektet, vilket bland annat beskrevs av Inger Torstensdotter Åhrlin och Peter Skoglund; de naturvetenskapliga bitarna presenterades av Per Lagerås. Lagerås föreslog, med utgångspunkt i de naturvetenskapliga analyserna som utförts, att odlingssystemet var tämligen permanent och att man idkade gödsling. Något som går emot tidigare diskussioner som kretsar kring hur områdena brukats i korta perioder med trädintervall på 20-30 år. Totalt 177 ¹⁴C-dateringar gjordes i Hamnedaprojektet, på alltifrån gravar och anläggningar till röjningsrösen. Målsättningen var för övrigt att datera och slutundersöka 10% av alla rösen inom exploateringsområdet. En målsättning inom en sydligare bit av E4:an, närmare bestämt i Kristianstads län, var att de allra flesta av exploatering påverkade rösena skulle undersökas (Margareta Olsson & Lasse Wallin). Poängen med att undersöka alla rösen är uppenbar, det ger ett större jämförelsematerial. Den absoluta majoriteten snittades snabbt med grävmaskin, ett fåtal handgrävdes. Dokumentationen utfördes enligt en förutbestämd mall, vilket möjliggör större statistiska

behandlingar av materialet bestående av ungefär 400 dokumenterade rösen, varav ett drygt 100-tal dessutom undersöktes. Slutresultatet emotses med spänning. Undersökningarna föregicks av noggranna karteringar, något som i de allra flesta fall torde vara obligatoriskt då en exploatering genrellt sett förintar allt i sin väg.

Michael Olausson tog upp exempel från Uppland. Marie Skoglund och Viktoria Björkhagers inlägg behandlade dokumentation av stensträngar medelst fotogrammetri, en metod som – om man hyr in kunnig personal – verkar spara tid jämfört med att använda totalstation. Problemet torde vara att det krävs större exploateringar för att resurser skall kunna användas på detta vis.

Slutdiskussionen refereras genom en serie korta och kärnfulla citat i slutet av boken, exempel på vad som sades är (s. 69 & 70):

»Det är en farlig trend när ramar sätts för vad som skall undersökas. Man kan inte endast gräva det som är nytt eller lätt att se och förstå. Mindre lämningar läggs dessutom ofta åt sidan. Små komponenter, som kan ge information, förloras. Vi måste ha grepp om helheten innan vi kan börja prioritera.»

»Man hyllar tvärvetenskapen, men glömmar att var och en av de ingående vetenskaperna måste stå säkert i sin egen metodik. Då kan man tillsammans söka goda förutsättningar.»

»Skogsbygden kan ge oss länken till det som saknas i fullåkersbygden.»

Jag måste erkänna att jag är lite besviken på att miljöarkeologerna från Umeå inte fanns med i seminarierapporten, flera av deras inlägg på själva seminariet var hårda och emellanåt något mästrande. Det hade då varit intressant att få deras åsikter på pränt istället för att bara ha dem i minnet, tyvärr framskyntar de inte heller i de refererade diskussionerna. Ett citat från slutdiskussionen undantaget (Johan Linderholm?):

»Viktigt att utnyttja markundersökningar för att få fram resultat och information.

Sluta använd begreppet fosfater – bättre med markkemi.»

Detta är ett citat som osökt får mig att tänka på en nyligen framlagd C-uppsats av Nicklas Larsen och Henrik Sten (Göteborgs Universitet) i vilken de praktiskt påvisar den billiga spot-test metodens möjligheter i röjningsröseområden. Uppsatsen baseras på karteringar utförda i Röstorp. Dessa karteringar sammanfaller väl med sådana som tidigare utförts med citronsyra metoden. I samband med undersökningarna kring Hamneda (Inger Torstensdotter Åhlin & Peter Skoglund) utfördes fosfatkarteringar som sedan var vägledande för sökschaktsgrävningarna. Författarna poängterar vikten av snabba fosfatkarteringar och då kan spot-test vara ett möjligt alternativ; tyvärr nämner de ej vilken metod de utnyttjade. Även i samband med de första Röstorpsgrävningarna lät man resultat från fosfatkarteringar vara vägledande för schaktdragningen. Eva Weilers blänkare från Röstorpsprojektet speglar dock inte detta utan möjligheten att komma åt hushållet i röjningsröseområden. Weiler pekar på potentialen i att sätta in ett område som Röstorp i en större kontext. Hon antyder att området mycket väl kan ha haft betydelse som järnproducent i samband med exempelvis äldre dansk stadsbildning. Det som för 20 år sedan var ointressant och sågs som recent kan alltså i dagens forskning kopplas till långväga omvälvande förändringar i så kallade centralområden. Ett något större geografiskt grepp tas även av Ellen Anne Pedersen. Som vanligt när det gäller hennes texter är denna mycket informativ och inspirerande att läsa. Pedersen har erfarenhet från åtskilliga områden i såväl Norge som Sverige, vilket märks i hennes bidrag som är mycket drivet. Pedersen uppvisade i sitt föredrag en förmåga att effektivt spåra upp olika lager och faser i profiler av såväl röjningsrösen som den omgivande marken. Stratigrafien utnyttjas även väl i resonemanget i hennes text. En viktig poäng som Pedersen, och flera andra, har är att röjningsrösen bara är en inkörsport. Man får inte stanna vid de enskilda rösena, dessa är endast en av flera nycklar till hur områdena en gång nyttjades.

Gisela Ångebys bidrag skiljer ut sig från övriga bidrag då det behandlar ett projekt under uppsegling, ombyggnaden av riksväg 40 mellan Borås och Jönköping. Det innebär att slutundersökningarna i skrivande stund inte har inletts. Ångeby poängterar att exploateringsprojektet skall relateras till övriga projekt av relevans för perioden bronsålder-äldre järnålder i regionen, till exempel Röstorpsprojektet och Vitteneprojektet – en för ökad kunskap relevant strategi. Catharina Mascher och Pär Connelids inlägg tar bland annat upp ett av de områden, Häljared, som besökts i samband med de kulturhistoriska inventeringarna inför riksväg 40. Även den tidigare nämnda exploateringen i samband med E4:an i norra Skåne/södra Småland tas upp i inlägget. Maschers och Connelids inlägg tar sin utgångspunkt i det äldre kartmaterialet och kopplas till fältinventeringar.

Ytterligare ett bidrag som bryter mot de övriga är Mats Widgrens inlägg. Widgren gör en vetenskapshistorisk översikt över internationell kulturlandskapsforskning. Inriktningar som tas upp är den tyska och den engelska och hur dessa förhåller sig till den svenska forskningstraditionen. Widgren hävdar att den tyska traditionen idag har fastnat i former och terminologi medan den engelska historisk-geografiska traditionen i princip har övergett landskapets materiella aspekter. Widgren menar att den svenska forskningen idag förenar samhällsteorin med mer morfologiska analyser av det faktiska landskapet.

Tvärvetenskap och markens potential som informationsbärare löpte som något av en röd tråd genom samtliga föredrag. Men det bör noteras att åtskilliga representater för andra vetenskaper än arkeologi uttryckte frustration och kritik över att arkeologer inte riktigt litat på sina egna metoder utan tenderar att söka sina svar i andra vetenskaper, under täckman-

teln tvärvetenskap (jfr. diskussionerna i exempelvis AmS-Varia 13).

Rent metodiskt förespråkades främst långa och djupa schakt. Schakt som gärna skär flera rösen, schakt som avslöjar dolda hak och andra i ytan svårupptäckta strukturer. Handgrävning i röjningsröseområden är oerhört slitansamt, och metoderna måste naturligtvis anpassas efter detta. En på seminariet förespråkad anpassning är att inte handgräva rösen i allt för stor utsträckning utan snarare snitta dem djupt med grävmaskin och sedan rensa upp den sista halvmetern in till rösets centrum för hand. En metod som, om det finns fynd, avslöjar dessa. Denna metod ger arkeologen en känsla för fyllningen och möjligheten till hyfsade profiler samt, inte att förglömma, möjligheten att handgräva och rensa stående istället för på knä.

Symposierapporten är intressant även ur den synvinkeln att den tar upp flera pågående och nyligen avslutade projekt – projekt som ännu inte är färdigtolkade. Man får på så vis en god aning om vad som kommer att refereras till ett bra tag inom en kategori av fornlämningar som tveklöst kommer att uppmärksammas allt mer, såväl antikvariskt som rent vetenskapligt. Min enda önskan är att bevarandefrågor förs fram i ljuset i större utsträckning än som sker idag, för oavsett om vi inte känner till speciellt mycket om dessa fornlämningar är vår grunduppgift som arkeologer att vårda och bevara. Inte förstöra och utplåna genom att gräva. Eller att blunda för markberedningsmaskinens framfart i våra skogsbeklädda kulturlandskap.

Leif Häggström

Institutionen för Arkeologi

Göteborgs Universitet

Box 200

SE-405 30 Göteborg